

De paaswake als onderdeel van het paastriduüm

Deel 1: Wat vieren we met Pasen?

Paus Franciscus schreef in 2019 een apostolische brief over de liturgische vorming van het volk Gods onder de titel *Desiderio desideravi*: 'Vurig heb ik verlangd'. Dit is een citaat uit Lucas 22,15: 'Jezus sprak nu tot de apostelen: Vurig heb ik verlangd, eer Ik ga lijden, dit paasmaal met u te eten. Want Ik zeg u: Ik zal het niet meer eten, totdat het zijn vervulling vindt in het Rijk Gods.' Jezus had vaker het paasmaal met de leerlingen gegeten maar deze keer zou het blijkbaar een bijzonder gebeuren zijn. Het paasmaal met Jezus - het Laatste Avondmaal - vindt plaats op de avond voor Jezus' sterven, Goede Vrijdag.

Het boek Exodus (Oude Testament) vertelt dat God zijn volk uit de slavernij in Egypte haalde (uittocht), het door de woestijn leidde (doortocht) en het naar het beloofde land bracht (intocht). Deze historische gebeurtenis herdenken de joden elk jaar op Pesach (Pasen) met het Pascha (= transitus: doorgang door de Rode Zee), een rituele maaltijd waarbij de 15 gerechten op de sederschotel naar de uittocht verwijzen.

Het drieluik Egypte - woestijn - beloofde land wordt door deze herdenking telkens geactualiseerd. Nog steeds roept God ons uit de 'slavernij van Egypte' (een situatie waarin de mens niet tot zijn recht komt) door de woestijn van het leven - waarin Hij ons met de tien geboden de richting wijst - naar het beloofde land. Zie ook Jesaja 43,16-18: bevrijding uit de ballingschap. Ook Jezus gaat die weg; zie de bijeenkomst op de berg Tabor in Lucas 9,28-26: 'En het geschiedde, terwijl Hij in gebed was, dat het aanzien van zijn gelaat veranderde en zijn kleding stralend wit werd. En zie, twee mannen, spraken met Hem, en wel Mozes en Elia. Deze in heerlijkheid verschenen, spraken over zijn exodus, die Hij in Jeruzalem zou volbrengen.'

Het Pascha van Jezus is een bevrijding. Hij wil ons, zijn leerlingen (allen die in Hem geloven), met zich meevoeren, bevrijden uit onze aardse ballingschap, bevrijden van zonden (= het Hebreeuwse *chatad*: het doel missen dat God met ons en de wereld heeft) en binnenvoeren in Gods Koninkrijk. Brood en Wijn betreft Jezus, anders dan de joden deden, tijdens dit paasmaal op zichzelf. Geen dierenoffer meer, Jezus is het Lam Gods dat geofferd wordt. Het is het 'begin' van Jezus' Pascha. Hij maakt na zijn uittocht en doortocht de definitieve intocht naar het eeuwig leven mee.

We herdenken en vieren het paasmysterie tijdens het paastriduüm: Witte Donderdag (avond) - Goede Vrijdag - Stille zaterdag - Paaszondag. Het is één viering, die op Witte Donderdag begint met het kruisteken en afgesloten wordt met een kruisteken bij de zending aan het einde van de Paaswake. Op Witte Donderdag wordt de Eucharistie ingesteld, onder tekenen die verwijzen naar wat de dagen erop zal gebeuren.

Eucharistie als dynamisch proces

Onze roeping als christen is gebaseerd op het Paasmysterie. Als gelovigen worden we opgeroepen het patroon van sterven en verrijzenis in ons dagelijks leven te kopiëren. In de 'doorgang' van Christus - van de lichamelijke toestand die Hij met ons deelt, naar de nieuwe toestand in het koninkrijk van zijn heerlijkheid - ligt het voorbeeld voor ons leven als christen. In ons 'wereldse' leven pogen we ons eigen heil veilig te stellen. We zijn echter geroepen deze manier van leven achter ons te laten door onze doelstellingen en waarden óm te vormen naar en af te stemmen op die van Christus.

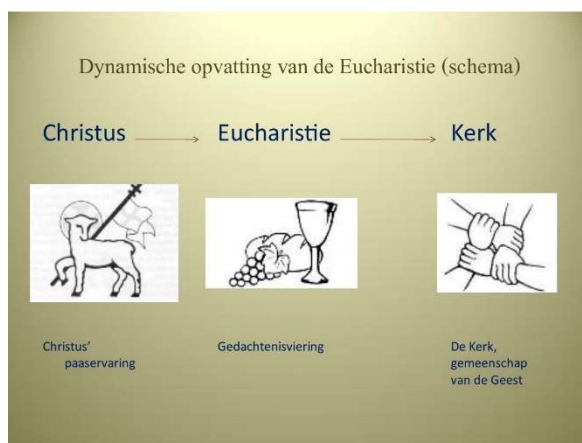
De eerste christenen en de kerkvaders waren zich van deze roeping sterk bewust. Ze realiseer-

den zich dat Jezus als ritueel-model voor de Eucharistie niet een tempeloffer had gekozen, maar een gemeenschappelijke maaltijd, waarbij Hij zijn leerlingen uitnodigde: neemt, eet en drinkt, oftewel: voed je met Mij, mijn zelfgave, mijn liefde.

De band van de christelijke paasviering met het Joodse Pascha is in deze periode heel sterk. De grote kerkvaders zien Christus als degene die de overtocht naar het ware leven volbrengt. Allen die het geloof in zijn verrijzenis belijden, voert Hij met zich mee.

In de eerste eeuwen wordt de Eucharistie verstaan als dynamisch: als een proces van omvorming, d.w.z. van sterven en verrijzen, van doorgang van de ene bestaanssituatie naar een andere. Niet alleen van dit aardse leven naar het eeuwige leven, maar ook naar een beter geestelijk en moreel bestaan van de gelovigen in het nu. De liturgie en vooral de Eucharistie functioneert als een sacrament dat bemiddelt: de verrezen Christus draagt, door de Geest, dit patroon van doorgang over op zijn Kerk, en de Geest hernieuwt en verdiept het in het bewustzijn van de gelovigen. De dynamische opvatting van de Eucharistie verbindt de liturgische ritus met uittocht, doortocht en intocht van Jezus, maar ook met hen die de gedachtenis van dat gebeuren vieren (zie schema).

Er speelt zich een beweging af in drie stappen, waarbij het begrip ‘lichaam’ een verbindende rol speelt:

* De paaservaring van Jezus - zijn sterven en verrijzenis: lichaam van de Heer, die leed aan het kruis: historische - christologische - lichaam.

* De bemiddelende stap is de rituele gedachtenisviering. Een kerkgemeenschap komt bijeen op een bepaalde plaats en tijd, waarbij het lichaam van Christus aanwezig is onder de tekenen van Brood en Wijn: sacramentele lichaam.

* De Kerk komt tot stand als gemeenschap in het Verbond van de Geest te midden van de

wereld. De Kerk is het lichaam van Christus: ecclesiale lichaam.

Eucharistie als statisch proces

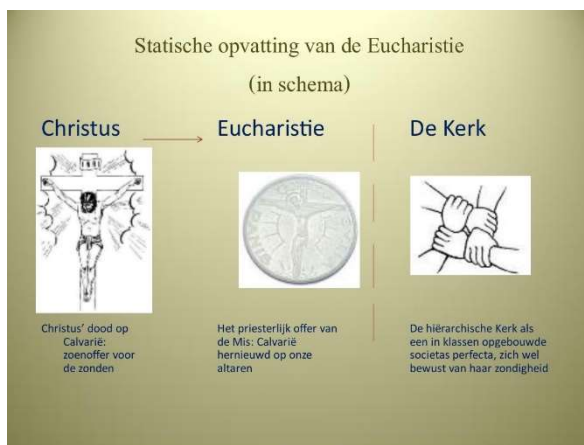
Wanneer de Germaanse volken in Europa aan de macht zijn, ontwikkelt zich binnen twee eeuwen een statische visie op Eucharistie. Deze volken hadden een speciale gevoeligheid voor het heilige en de heiligen, doordat ze een Ariaanse vorm van het christendom hadden aangenomen (Arianisme: Jezus is niet God én mens, maar **god-gelijkend**).

Dit riep een tegenreactie op, met als gevolg dat men de **godheid van Christus** binnen de Drie-eenheid overbelichtte. Daardoor werd het besef van Christus' rol als bemiddelaar kleiner. Genoegdoening geven aan een rechtvaardige God die beledigd was door de zonde, werd het belangrijkste. Slechts de reddende tussenkomst van de Zoon, die bereid was de prijs te betalen om ons te hulp te komen, kon Gods boosheid tot bedaren brengen en bevrijdde ons van de ramp door zijn Verlossing beschikbaar te stellen van de Kerk. De godheid van Christus, aan de zijde van God, werd dermate benadrukt dat het zijn rol als bemiddelaar verzwakte. Deze rol ging over op de heiligen, hun relieken en de rituelen te hunner eer.

In plaats van het Paasmysterie van de transitus van sterven-én-verrijzen komt er bijna alleen maar aandacht voor de verlossende dood, waarbij de verrijzenis niet meer genoemd wordt.

Nadruk wordt gelegd op de 'wérkelijke' tegenwoordigheid van het 'wáre' lichaam van Christus in brood en wijn, die volkomen vereenzelvigd worden met het historische lichaam. De 'consecratie' wordt het enige echte middelpunt van de Mis. De Eucharistie is het priesterlijke offer geworden waardoor het goddelijke Slachtoffer tegenwoordig wordt gesteld om aan levenden en doden de verdiensten van het Kruis uit te delen. Zij wordt de 'onbloedige hernieuwing van het kruisoffer'. Men maakt zich niet meer druk over het 'waarmaken' van de Eucharistie. Het lijkt voldoende de viering van de Eucharistie als 'waar te beschouwen' (te aanschouwen). Dit is terug te zien in kerkgebouwen met het hoogaltaar als calvarieberg.

De beweging in drie stappen, die zo kenmerkend was voor het eerste millennium, stopt nu als men halfweg is. De Kerk is uit het sacramentele schema verdwenen (zie schema). Een dynamisch begrip van het heilsmysterie zelf is vervangen door een statische visie op de liturgische overdracht:

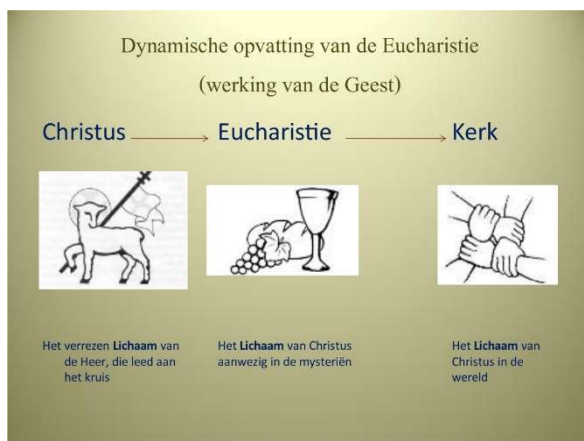

* De 'eucharistische beweging' naar de Vader toe heeft plaatsgemaakt voor bewondering voor en aanbidding van het wonder van Christus' afdaling.

* De rituele beweging, die vanuit haar eigen aard gericht is op de uitvoering van Christus' opdracht te eten en te drinken na te hebben dankgezegd, heeft haar innerlijke stuwkracht verloren, omdat nauwelijks iemand het sacramentele voedsel eet en de sacramentele wijn drinkt.

Herontdekking dynamische visie

De liturgische beweging en) de constitutie over de heilige Liturgie *Sacrosanctum concilium* (Tweede Vaticaans Concilie, 1963) beogen een herstel van de liturgie als viering van het paasmysterie: terug naar de dynamische opvatting. De (her)vorm(ing) van de liturgie is hierop gericht. In *Sacrosanctum concilium* wordt er al op aangedrongen in de opleiding van priesters en diakens aan deze hervorming grondig aandacht te besteden. Ze moeten zelf de liturgie als paasmysterie verstaan om deze samen met de gelovigen te kunnen vieren en hun het begrip daarvan bij te brengen.

Met *Desiderio desideravi* dringt paus Franciscus erop aan opnieuw of alsnog werk te maken van deze terugkeer naar de dynamische opvatting. Iets wat hem zeer ter harte gaat, omdat onze roeping als christen gebaseerd is op het Paasmysterie. Actieve én bewuste deelname is dan ook geen vrije keuze, maar een noodzaak en zou een diep verlangen moeten zijn van iedere christen: het verlangen om Christus te ontmoeten, om met Hem Zijn en ons Pascha te voltrekken.